

מצווה לדבר לשון הרע

או: בין שפם לבגידה

הרב ד"ר נרי' גוטל, ראש המכללה

ההלכות ידועות: איסור לשון הרע ואיסור רכילות, חובת כיבוד הבריות ושליטת הלבנת פניהם. הדברים ידועים, גם אם לא קלים ליישום. אך לעיתים, לא רק שאדם רשאי לדבר לשון הרע, הוא **מצווה** על-כך, כחובה!

מפרשיית גדליה בן אחיקם¹ אשר נרצח על-ידי ישמעאל, אחר שלא האזין גדליה ל"רכילותו" של יוחנן בן קרח, ומהאשמתו הסמויה של גדליה עצמו במעשה², הסיקה הגמרא³ הלכה למעשה: "אמר רבא, האי לישנא בישא, אע"פ דלקבולי לא מבעי, מיחש ליה מבעי" [לשון הרע הזה, למרות שאסור "לקבלו" ולהתייחס אליו כעובדה, עם זאת צריך "לחוש" שמא הדברים נכונים]. אמנם, אסור היה לגדליה להפליל את ישמעאל, אך חובה הייתה עליו לאסוף מודיעין ולהציב שמירה, שמא יש דברים בגו. לא הייתה זו רשותו - אלא **חובתו**, ומשלא נהג כך, גם הוא אשם ברציחתו, ברציחת אנשיו ובהגליית שארית הפליטה. לא כך נאה, לא כך יאה, לכל אדם, ודאי וודאי למנהיג הנושא בעול הציבור. עניין זה בא לידי ביטוי גם בהסמכתה של תורה⁴ את "לא תלך רכיל בעמך" אל "לא תעמוד על דם רעך" – וכי מה הקשר בין איסור רכילות מזה לחובת הצלת הנפש מזה? ובכן - משיבים אוה"ח והנצי"ב על-אתר - הסיפא באה לתחום ולסייג את הרישא. נכון הוא ש"לא תלך רכיל בעמך" ואולם אפילו לאיסור חמור זה יש גבול, והוא "לא תעמוד על דם רעך". משום כך, "אם יודע שאיש אחד רוצה לירד לחייו של אדם אחר, הרי זה **מחוייב** להודיע ואסור לעמוד על דם רעך".

וכך נפסקה הלכה למעשה על-ידי החפץ חיים⁵: "אם אחד רואה שחבירו רוצה להשתתף באיזה דבר עם אחר, והוא משער שבודאי יסובב לו על-ידי זה עניין רע, צריך להגיד לו כדי להצילו מן העניין הרע ההוא. כגון שרוצה ליקח אחד לשרת אותו בביתו, וזה מכירו מכבר שהוא גנב [...] מחוייב מן הדין להגיד לו".

מקירות ליבו אף צווח, בהקשר זה, בעל ה'פתחי תשובה' (אוה"ח, סימן קנו): "כל ספרי המוסר מרעישים העולם על עוון לשון הרע, ואני מרעיש העולם להיפך – עוון גדול מזה וגם הוא מצוי יותר, והוא מניעת עצמו מדבר במקום שנצרך להציל עשוק מיד עושקו!"

ומן התיאוריה אל הפרקטיקה: צאו ושאלו עצמכם מהם 'גבולות הגיזרה'. למשל, אדם המציב עצמו מועמד לבחירות: להתייחסות לצורת השפם או עובי המשמנים וודאי אין כל הצדקה, שכן מה בינם לבין התאמת המועמד למישרה? ברם, מה אם קופה של שרצים מאחוריו, וקופה זו אינה ידועה לציבור? ובכלל אלו 'שרצים' הם הרלוונטיים? מעילה בכספים או גם בגידה בתא משפחתי? התנהגות אלימה או גם מחלות 'סמויות'?

¹ ירמיה מ-מנא

² שם מא, ט: "אשר הכה ביד גדליה"

³ בבלי נדה (סא ע"א)

⁴ ויקרא יט, טז

⁵ הלכות רכילות כלל ט, סעיפים א, ג ובאר מים חיים שם

ובהקשר אחר: שידוכין. כאשר אני נשאלת אודות חברה ש"יוצאת": כמה לספר, כמה לא לספר?
לנדב מידע או רק להשלים מידע? מה מהותי ומה שולי וזניח? האם אירוע מן העבר הרחוק הוא
רלוונטי? אמונות ודיעות? הישגים? איך התנהג בהתנתקות?⁶

- התשובה הקלה: לשון הרע! רכילות! אסור לדבר!
- התשובה המאוד-קלה: מצווה! חובה! ספר מייד!
- התשובה הקשה, והנכונה: "הלב יודע אם לעקל ואם לעקלקלות" (סנהדרין כו ע"א) [לבו-שלו
יודע אם באמת התכוון להועיל או שרק ניצל פירצה!].
מישהו אמר שכל ההכרעות קלות?!

הרב ד"ר נרי' גוטל, ראש המכללה

⁶ הלכות רכילות, שם, סוף כלל ט, מקור החיים, ציור שלישי
מכללת "אורות ישראל", בעין חינוכית 2, טבת תשס"ו